

О.В. Вознюк, Л.М. Овандер

БАЗОВІ МОДЕЛІ СОЦІАЛЬНОЇ ДИНАМІКИ

Здійснена спроба побудувати та обґрунтувати базові моделі соціальної динаміки через концепцію універсальної парадигми розвитку. Авторі аналізують проблему соціальної динаміки в широкому психологічному та філософському контекстах, що дає їм можливість розширити пізнавальне поле свого аналізу, об'єднати елементи віддалених одна від одної областей знань.

Життя без пояснення його значення та змісту, а також без непохитного керівництва, що впливає з нього, є жалюгідним існуванням

Л.М. Толстой.

Найпершою реальністю для людний є вона сама. Окрім того, людину робить людиною здатність мислити. Ось чому основним питанням для мислячої істоти є питання про саму себе і власне існування в контексті його сенсоутворюючого аналізу. Пізнати ж себе як особистість не пізнаючи історичного підґрунтя свого буття людина не може, бо особистість є сукупністю суспільних відносин, а сама людина, як відзначає Н. Аббан'яно, народжується та формується як особистість саме завдяки історії, що впливає з напруги між поточним, минулим часом та вічністю [29, с. 5].

Як писав Гегель, єдиний урок, який люди добувають з історії - той, що люди ніколи не добувають ніяких уроків з історії. Чому ж ми завжди сліпі як до своєї особистісної, так і до соціальної історії? По-перше, тому, що ми почасти не бачимо ясних моделей соціальної динаміки, що змінюють одна одну та формують історичний континуум. Ми не розуміємо причинно-наслідкового зв'язку в ланцюгу історичних подій, не усвідомлюємо, що історія не є інвентарним набором випадкових подій, але сутністю, яка підлягає цілій низці законів. По-друге, все що відбувається, або будь-коли відбувалося, людина може свідомо уявити собі тільки тоді, коли вона пов'яже все це зі своїм власним досвідом. Тобто, людина сама є критерієм історичних подій, які вона сприймає через призму своєї особистості. Тому завдання нашої статті полягає в тому, щоб, з одного боку, описати основні моделі соціальної динаміки, "котрі з упертістю та нещадно виникають як в самому історичному процесі, так і в щоденному житті" [2, с. 82]. З другого боку, ми маємо зв'язати дану соціальну динаміку з динамікою людини, привести до певної концептуальної єдності дві сторони нашого існування - внутрішню, індивідуально-особистісну та зовнішню, соціально-історичну. Наш аналіз особистісно-соціальної динаміки базується на концептуалізованні нами, в результаті широкого філософського аналізу діалектики симетрії-асиметрії, універсальної моделі розвитку [8].

Одним з ґносеологічних наслідків філософського принципу єдності світу є те, що індивідуально-особистісна та історико-культурологічна сторони людського буття методологічно ізоморфні, а історія людини в принципі ідентична історії всього людства. Певний натяк на схожість особистісної та соціальної схем розвитку нам дає біоґенетичний закон Е. Геккеля, що фіксує симетричність онто- та філогенезу в стадії ембріогенезу. Даний закон було перенесено на процес онтоґенетичного розвитку людини Ст. Холлом, який намагався довести зв'язок між історичним та індивідуальним розвитком. Цей зв'язок у сучасній науці простежено ще недостатньо, хоча в межах трансперсональної психології й виявляється певна кореляція між онто-, філота ембріогенезом.

Треба відзначити, що єдність фізичного, духовного та історико-культурологічного аспектів людського буття не є откровенням для науки про людину та суспільство. Так французькі просвітителі висунули постулат про історичний універсалізм, розробили вчення про історію як вираз універсальної природи людини. А. Тюрґо писав, що людський рід, подібно всякому індивіду, має власний стан дитинства та свій прогрес. Принцип антропності соціуму та космосу, який тут відстоюється, притаманний древнім вченням Сходу та Заходу (де стверджується єдність макро- та мікркосму [16]), визнаний сучасною космологією [Л]. Даного принципу дотримувались численні мислителі, починаючи з Платона. Це О. Конт, В. Гумбольдт, І. Гердер,

М.О. Лоський, К.Г. Юнг, та ін. У К. Леві-Строса структура людського розуму тотожна структурі фізичної реальності [20]. Тейяр де Шарден доводить ідентичність розвитку окремих цивілізацій, людини та законів біологічної еволюції [30]. Трактовка проблеми людини, що впливає з визнання "рівноправності" природного та соціального притаманна й психоаналізу [39]. Ф. Арієс розумів соціальну історію як низку прогресуючих етапів індивідуалізації та рефлексії [29, с. 25]. Ж. Лефевр показав, що за політико-ідеологічною "подійною" історією приховано її глибинне джерело - підпорядкована особливим законам динаміка колективної ментальності [29, с. 117]. Розуміння єдності людини, природи та суспільства відображено в соціобіології, яка проводить синтез суспільних та природничих наук на основі дослідження еволюційно-біологічних передумов поведінки людини [40]. Існують дослідження, які показують, що загальна схема розвитку психіки людини подібна до схеми етногенезу в контексті культурно-історичного розвитку психічних процесів [23]. Дослідження в галузі трансперсональної психології свідчать про те, що історія людства виявляється онтологічно прозорою для окремої людини [11]. Все це переконує в тому, що вивчаючи людину та історію кожен дослідник, як вважає А. Лоренцер, має керуватися завданням охопити одночасно сторону суспільних умов та сторону індивідуальних потягів, запобігаючи розчиненню однієї з них у невизначеності [6, с. 67-74].

Концептуалізована нами універсальна модель розвитку дозволяє простежити схожість особистішої та соціальної динамік, поглибити розуміння самої історії людства. Щодо індивідуально-особистісної динаміки, то вона вивчена сучасною наукою достатньо глибоко. Як пише М.І. Стеблін-Каменський, "процес становлення особистості, тобто поступовий розвиток від первісної нерозчленованості "я" і не "я" до все більш чіткого протиставлення суб'єктивного об'єктивному, духовного фізичному, нематеріального матеріальному - це, звичайно, і є генеральна лінія розвитку людської свідомості" [27]. Дана лінійна діахронічна схема формування свідомості та самої особистості людини доповнюється циклічною синхронічною схемою, коли розвиток людини виявляє циклічність щонайменше на рівні онто- та філогенетичного розвитку півкуль головного мозку, які є вищим психічним регулятором поведінки людини [1]. Відомо, що у людини півкулі витоково постають як функціонально симетричні, далі спостерігається процес зростання їх асиметрії, яка ближче до похилого віку починає нівелюватися та приходиться до стану витокової симетрії [26, с. 23], тобто розвиток психіки іде від правої півкулі до лівої, а від неї повертається до правої. Лівопівкульовий та правопівкульовий стани людського організму можна співвіднести з двома полярними станами матерії - речовиною та полем, з двома детерміністськими факторами, концептуалізованими в межах принципів лінійного та циклічного детермінізму, а також з такими вимірами людини, як емпатія та рефлексія, несвідомо-інстинктивне та індивідуально-особистісне, з такими аспектами всесвіту, як єдине та множинне, синхронічне та діахронічне [8]. Можна сказати, що півкульова динаміка відображає динаміку суспільства, природи та космосу в цілому [8], а людина та оточуючий її світ єдині. Свідомість же тотожна буттю, коли, як писав Гегель, "Речі та мислення про них самі по собі співпадають", при цьому має місце збіг форм та законів пізнавального мислення з формами та законами об'єктивної реальності.

Можна виділити чотири наріжні стани психіки людини в контексті півкульової динаміки: правопівкульовий та Лівопівкульовий, а також фази взаємного, переходу цих станів один в одного, при якому спостерігається з одного боку розщеплення півкульової симетрії (перехід від "правого" до "лівого"), а з другого - зворотний процес нівелювання досягнутої асиметрії (перехід від "лівого" до "правого"). Четвертим станом можна вважати півкульовий синтез, коли півкулі функціонально синхронізовані та являють собою єдине ціле [8]. Дані чотири об'єктивні стани відображені в сфері суб'єктивного формально-логічного аналізу суб'єкт-об'єктних відносин, який впливає з філософської традиції розглядати світ як єдність суб'єкту, об'єкту та їх взаємин. Відносини між суб'єктом та об'єктом виявляють чотири можливих формально-логічних "переваги": 1) або об'єкт є первинною реальністю; 2) або суб'єкт; 3) ні суб'єкт, ані об'єкт; 4) і суб'єкт, і об'єкт. У буддизмі ця четверинність втілена в діалектичній установці, що має назву "чотири альтернативи" [12, с. 234], які співвідносяться з етапами розвитку діалектичного протиріччя, що виступає концептуальною підставою будь-якого розвитку та руху [34, с. 301], який, у свою чергу, є основним атрибутом та способом існування матерії. Ми маємо чотири етапи розвитку діалектичного протиріччя: тотожність (стан єдності протилежних начал, суб'єкту та об'єкту: "і суб'єкт і об'єкт"), відмінність (стан диференціації суб'єкту та об'єкту: "суб'єкт",

"об'єкт"), протилежність (стан поляризації суб'єкту та об'єкту, їхнього взаємного заперечення: "ні суб'єкт, ні об'єкт").

Ці чотири фундаметальні стани можна співставити зі схемою "гносеологічно-світоглядних переваг" за Ю.А. Урманцевим, який використовує принцип "чотирьох альтернатив" для класифікації підходів до вирішення основного питання філософії: 1) або суб'єктивна реальність є первісною; 2) або об'єктивна; 3) або і та, і друга; 4) ні та, ні інша [33]. Чотири фундаментальні стани можна співвіднести з чотирма основними ізомеріями (симетріями), що розглядаються системним аналізом: просторовою, часовою, динамічною, субстаціональною, бо субстаціональна та просторова ізомерії відносяться одна до одної як суб'єкт та об'єкт, тобто як внутрішнє та зовнішнє (дискретне та континуальне), речовинне та польове. В той час як в межах руху суб'єкт і об'єкт взаємонеутралізуються, "розчиняються" один в одному (дане ствердження ілюструється апорією Зенона "Стріла"), у межах часу вони розмішені як співіснуючі й послідовно змінюють один одного. Чотири рівні реальності, які тут подані, очевидно, співвідносяться й з іншими чотверинними координатами буття, такими як чотири принципи логічного мислення (принцип безсуперечності мислення, закони виключеного третього, достатньої підстави, тотожності), чотири групи математичних аксіом (аксіоми належності, руху, неперервності, порядку). Це й чотири речовинні стани (твердий, рідкий, газоподібний, плазменний), чотири фундаментальні типи фізичної взаємодії (сильна, слабка, електромагнітна, гравітаційна). П.О. Сорокін виділяє чотири типи суспільних стосунків, Платон - чотири форми державності (тимократія, олігархія, демократія, тиранія), а В.А. Карташев - аналізує чотири типи систем [18, с. 336J, які прямо співвідносяться з чотирма типами пристосувальних реакцій будь-якого організму: 1) змінювання себе з метою пристосування до середовища (аутопластика, альтруїзм, правопівкульовий стан, що передбачає ставлення до світу з повною довірою, в душі емпатичного злиття з ним); 2) змінювання середовища в процесі пристосування до нього (алопластика, егоїзм, лівопівкульовий стан, що передбачає виділення себе із середовища, розвиток індивідуально-особистісного, рольового начала людини, ставлення до світу в душі скептичної рефлексії, логічного аналізу); 3) єдність першого й другого станів (стан півкульової функціональної синхронізації); 4) ні те, ні друге, стан поглиблення півкульової синхронізації й вихід до взаємного гасіння півкульових функцій, коли ніхто ні до чого не пристосовується і нічого не пристосовує до себе. Цей стан ілюструється комуністичним принципом вільного розвитку кожного у межах вільного розвитку всіх.

Ці чотири стани корелюють як з чотирма рівнями осягнення буття згідно з буддизмом [12], так і з чотирма гострими афективними реакціями людини (динамічними змінами в межах акцентуації характеру: аутоагресія, агресія на оточення, утікання від афективної ситуації, розряд афекту в "спектакль"). -"Дані реакції співпадають і з чотирма типами соціальних стосунків за П.О. Сорокіним (стосунки через знання про фактор, що спонукає до дії, стосунки через відкриті дії, через утрімання від дій, через активну толерантність), а також з чотирма психотипами людини, в основі яких, як вважає П.В. Сімопов, лежать нормальні особливості функціонування структур головного мозку, порушення котрих призводить до чотирьох головних типів неврозів (неврастенія, психостенія, істерія, невроз нав'язливих станів) [28].

Можна виділити основні соціальні модули, які співвідносяться з чотирма типами політичних сил: правими (що характеризуються лівопівкульовим прагненням до соціальної асиметрії, їх лозунгом є "свобода для кожного", тобто стан соціальної дискретності), лівими (що характеризуються правопівкульовим прагненням до соціальної симетрії - "справедливість для всіх", тобто стан соціальної єдності, контішуальності), центристами, які інтегрують позиції правих та лівих. Четвертою політичною силою можна було б назвати рух "наплювистів", котрі ігнорують будь-яку політичну позицію. Прототипом правих, лівих та центристів можуть служити три мети Великої французької революції - свобода, рівність, братерство. Остання мета характеризує центристів, які прагнуть примирити принципи свободи й рівності, бо саме на основі братерства (спорідненості) досягається суспільна рівновага прагнень до свободи й рівності всіх членів суспільства. Це ілюструється первісно-общинною родовою суспільно-економічною формацією - "злитим комунізмом",

Таким чином, ми маємо моделі соціально-особистісної динаміки, що змінюють одна одну в процесі онто- і соціогенезу, а також відображують загальну закономірність розвитку людини та суспільства, пошуками котрої зайняті вчені і без якої не може бути соціології як науки. "Закономірне повторювання суспільних явищ, - пише М.А. Кассіль, - сутнісна тотожність

різноманітних в зовнішній видимості історичних епох, неминучість певної послідовності розвитку подій - без цих передумов науковий підхід до вивчення суспільства не може утвердитись" [119, с. 136]. Отож, перерахуємо базові моделі соціальної динаміки у послідовності їх історичного розгортання:

1) Модель, що відображує зверхність міфологічного правопівкульового ("чуттєвого", за И.О. Сорокіним) світорозуміння, що не відокремлює конкретного від абстрактного, внутрішнього від зовнішнього, символу від символізованої реальності, реального вчинку від магічного ритуалу, актуального від потенційного. В період панування першої моделі історичний час соціуму кругообертається, що впливає з правопівкульового світосприйняття [27], з фактору циклічного детермінізму (самодетермінації), з континуально-польової організації суспільства, про яку пише В.П. Казначеев [16, с. 120-123], з поширення "тангенальної енергії" за Тейяр де Шарденом [30].

2) Модель, що відображує зверхність проміжного стану переходу від правопівкульового модусу, в межах якого починається історія, коли деякі незвичайні події "зламують" циклічний патріархальний (у людини - внутрішньоутробний) спосіб життя первісної общини й призводять до розпаду міфологічної реальності. Актуалізується стан "тріхопадіння", бунту, котрий, як писав А. Камю, виникає в соціумах, що відпали від священного й занурені в "десакралізовану" історію [29, с. 121]. "При переході від міфологічної організації суспільного життя замкнені цикли подій розмикаються й перетворюються в незворотні ланцюги" [13] (див. також: [27, 37, 31, 32]), що сприяє формуванню особистості як лінійної, дискретної лівопівкульової сутності, котра, як пише Л. Сев, є "колосальним нагромадженням найрізноманітніших актів, що розташовані в часі" [2, с. 137]. У межах цієї другої моделі проміжного стану переходу від правого до лівого соціального модусу актуалізується дихотомічна суспільна реальність, що виявляє амбівалентне існування індивіда, розвиток процесів індивідуалізації і соціально-політичної, культурно-економічної поляризації з усіма наслідками, що з цього випливають.

3) Модель, що відображує зверхність лівопівкульового абстрактно-логічного ("надчуттєвого" по И.О. Сорокіну), інструментального, дискретно-речовинного, атомарного стану людини та суспільства, який характеризується завершенням процесу соціалізації, розвитком індивідуально-особистісного аспекту людини, соціальною поляризацією, поширенням "радіальної енергії", за Тейяром де Шарденом [30].

4) Модель, що відображує зверхність проміжного стану переходу від класового поляризованого, дихотомічного, лівопівкульового модусу до правопівкульового модусу, коли маятник соціальної динаміки починає переміщуватись назад до початкової позиції свого руху. На цьому етапі виявляються умови для концептуалізації вчення діалектичного матеріалізму, котрий, як визначав Г.В. Плеханов, "прагне усунення класів, він і з'явився тоді, коли це усунення стало історично необхідним" [24, с. 693]. З'являються числені утопічні доктрини, що винаходять гармонічні суспільства, де, як нише Т. Кампанелла, зтирається різниця між "моє" та "твое" і де, як бачимо, панує правопівкульове цілісно-емпатичне світорозуміння. Починає з новою силою лунає християнська проповідь загально-людського братерства (Ф.Р. Ламенне, Ч. Кінгслі), розповсюджується переконання в необхідності побудови розумного суспільства, що опирається на "рівність природних прав" всіх людей (Мореллі, Г.Б. Маблі), розробляються проекти щодо общинного патріархального комунізму, які принадають назад до природи (Ж. Мел'є, Ж.Ж. Руссо), до "вічного миру" (І. Кант, Еразм Роттердамський). Починають циркулювати ідеї комунізму, що закликають до гармонії між людиною та суспільством, до перетворення людства у єдину сім'ю [21, с. 26-30]. На цьому проміжному етапі від лівого до правого соціального модусу найбільш чітко виявляється подвійність прагнень людини, яка, як писав Т. Адорно, поривається одночасно до марення та жорстокості, до покірності та насильства. Людина цього проміжного етапу спрямовується, як писав К. Юнг, з одного боку до індивідуалізації, відокремлення та самоусвідомлення, а з другого - у неї виявляється потяг злитися з чимось більшим [38]. З одного боку людина і соціум не проти набути свободи та самовизначитися, а з другого, - як пише Е. Фромм у книзі "Втеча від свободи", людина біжить від свободи, прагнучи звільнитись від свого "я" як інструменту відповідальності та вільного вибору.

5) Модель, що відображує зверхність правопівкульового стану, що збагачений досягненнями цивілізації. У межах даної моделі в суспільстві укорінюються тенденції до соціальної ідентифікації, симетризації, що кристалізує цілісне симетричне тоталітарне суспільство, для якого характерні безсуб'єктивність його членів, самовідчуженість, стандартизація ціннісних

норм та способу життя [22, с. 143-147], потреба в причетності до найбільш впливової групи, тобто влади [3]. Кожен вчинок людини знову в деякій мірі уподібнюється магічному ритуалу, як це було в часи первісного комунізму, який відроджується на ґрунті індустріальної цивілізації й тоталізується. Всі форми соціального життя цього жорстко авторитарного, конвенціонального суспільства набувають "онтологічної щільності та самодостатності" [11, с. 175], що притаманна правопівкульової реальності. "У конвенціональному стані суспільство наче замикається в єдиній моделі буття з остаточними функціональними та смисловими межами" [11, с. 175-177]. Дане "організоване" суспільство Г. Маркузе називає "тотальним універсумом технічної раціональності" [22, с. 177]. Набувають розвитку міфологічні доктрини, обтяжені витонченою ідеологією. Настає епоха безчасся, лінійний ланцюг історії "згортається" в цикл подій, які формують міфологічну реальність і виступають в якості програмуючого завдання етносу в його наступній історії, яка відкривається в результаті падіння тоталітарного режиму в процесі війни, революції, що розривають циклічний самодостатній світ тоталітаризму, який втрачає стан самодетермінації [13], а також виявляє тенденцію все починати з нуля, з нічого, розщепитись, зруйнувати свою правопівкульову цілісність і пролитися в новий стан лівопівкульової дихотомії; недаремно А. Камю пише у книзі "Міф про Сізіфа", що нині ми маємо лише один останній акт - наново створити людину та землю. На зміну утопіям четвертої моделі соціальної динаміки приходять антиутопії, які виражають есхатологічну ідею кінця світу.

Таким чином, ми перерахували та стисло охарактеризували п'ять базових моделей динаміки соціумів, що віддзеркалюють п'ять станів індивідуальної та соціальної психіки: правопівкульовий, перехідний, лівопівкульовий, перехідний, знову правопівкульовий. Треба відмітити, що п'ять етапів розвитку, соціумів у межах одного циклу відповідають п'яти фазам коливання маятника, яке відбиває конфігурацію хвилі як способу реалізації всякої зміни, всякого розвитку. Ця конфігурація в найбільш загальній формі має вигляд синусоїди. Якщо за початкову та заключну фази синусоїди прийняти її точку максимуму, то тут ми маємо п'ять базових елементів: точки максимуму, нуль функції, мінімуму, знову нуль функції, точка максимуму, куди синусоїда приходиться "на круги свої".

Розглянемо ідеї циклічності історичних подій, які присутні в працях філософів та соціологів. Тут можна виділити концепцію Д. Віко про вічну ідеальну історію, яка передбачає чергування занепаду та відродження [15, с. 23]. М.О. Бердяєв роздумує про колообіг протилежних соціальних модусів [5, с. 228]. А.Є. Чучін-Русов уподібнює історичний рух руху маятника, або конічній спіралі [36]. Тут можна говорити, що маятник історії здійснює коливання між двома полярними станами соціумів, які Шопенгауер визначив як деспотизм та анархія [7]. У П.О. Сорокіна ми маємо коливання між чуттєвим (тобто правопівкульовим) та надчуттєвим (лівопівкульовим) культурно-аксіологічними типами суспільного устрою, яке здійснюється через проміжну ідеалістичну фазу. Дані три стани співмірні з елементами триадичних типологій людини, таких, наприклад, як кречмерівська, в якій вискозний тип людини розміщується між двома полярними типами - шизотимним та циклотимним, тобто ліво- та правопівкульовим. Треба сказати, що у П.О. Сорокіна історичний розвиток передбачає процес регулярного "зрізування" верхівки соціально-економічної піраміди з наступним перерозділом суспільних благ в результаті регулярних криз - воєн, революцій, екокатастроф. У О.А. Донченко соціальна динаміка втілена в схемі регулярної зміни двох корінних станів соціумів: "Так", "Ні", яка здійснюється через перехідний стан "Інше" ([11, с. 49]). Ці три стани О.А. Донченко співвідносять з трьома функціями соціальної психіки за В. Вічевим - зі стимуляцією ("Ні"), санкціонуванням ("Так"), і актуалізацією ("Інше") потенційних можливостей соціумів. А. Тойнбі також дотримується поглядів циклічності історії [13]. О. Шпенглер писав, що життя в процесі самоздійснення проходить шлях розвитку соціалізації, щоб знову повернутися до аморфного а-історичного стану. Історія ж є, вважав він, відчуженням від Матері-Землі, розривом з автентичним станом та наростанням неприродності, що актуалізує процес космічної ворожнечі, яка охоплює всі прояви життя [29, с. 106] і яка прямо співвідноситься з лівопівкульовою дискретною реальністю. Дана схема відповідає й поглядам В.І. Вернадського та І. Прігожина, згідно з якими порядок підтримується через флуктуації, а сам розвиток є процесом послідовної зміни етапів хаосу та упорядкованості [25]. Щось подібне ми зустрічаємо у К.Н. Леонтьєва, який вважав, що розвиток є сходженням від простого до складного, а потім поверненням до простого на новому виткові розвитку. Тут ми маємо три етапи: 1) первинна простота; 2) квітуча складність; 3) вторинне змішване спрощення [14, с. 144-160]. Ця схема доволі діалектична.

Гранично просто вона ілюструється висловом Г.В. Плеханова, який писав: "Будь-яке явище, розвиваючись до кінця, перетворюється на свою протилежність; але оскільки нове, протилежне першому, явище також у свою чергу перетворюється на свою протилежність, то третя фаза розвитку має формальну схожість з першою" [24]. У Б. Грушина даний процес виступає у вигляді трансформації від стану тоталітаризму (безсуб'єктного аморфного ладу) до "невідомості" [11, с. 118]. Таким чином, циклічно-лінійний розвиток людства передбачає наявність "загальної долі" соціумів, а також, як пише К. Ясперс, "спільного осевого часу та простору" [9]. Треба сказати, що міфологічні уявлення соціальної динаміки містять циклічну схему творення світу як "вічного повернення" [31]; див. також: [32; 37; 27; 13].

На завершення наведемо приклади, що ілюструють принцип полярності історії та соціумів, відображений в півкульовій асиметрії. К. Леві-Строс розглядає два типи суспільства - "гарячі" (динамічні, історичні), та "холодні" (статичні, а-історичні) [20]. А. Бергсон розрізняє "закриті" та "відкриті" суспільства [35, с. 49]. А.М. Бубер пише у книзі "Я та ТИ" про два світи: "Я-Воно", та "Я-Ти", які прямо співвідносяться з асиметрично-лівопівкульовим та симетрично-правопівкульовим модусами буття. Ю.М. Канигін і В.А. Геодакян аналізують два "альтернативні аспекти" еволюції людства, що пов'язані зі взаємодією статей [10], при цьому у Ю.Н. Канигіна в книзі "Путь ариев" статеві диференціації охоплює цілі народи [17]. Ф. Ніцше розрізняє дві сторони культури людства - "діонісійську" (безособову, тобто правопівкульову) та "аполлонійську" (особову, тобто лівопівкульову). Дану дихотомію можна співвіднести й з двома протилежними соціальними моделями - матріархатом та патріархатом, а також з юнгівськими властивостями соціумів - екстра- та інтровертованістю. Перерахування можна було б продовжувати.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Ананьев Б.Г.* Избранные психологические труды. - М.: Педагогика, т. 1, 1980. - 232 с.
2. *Анчел Е.* Мифы потрясенного сознания. - М.: Поллит., 1979. - 176 с.
3. *Арендт Х.* Массы и тоталитаризм // Вопросы социологии. № 2, т. 1. - 1992. - С. 35-60.
4. *Балашов Ю.В.* Антропные аргументы в современной космологии философии. № 7. - 1988. - С. 117-127.
5. *Бердяев Н.А.* Самопознание. - М.: Дзв, - 1990. - 336 с.
6. *Браун К-Х.* Критика фрейд-марксизма. - М.: Прогресс, - 1982. - 272 с.
7. *Быховский Б.Э.* Шопенгауэр. - М.: Мысль, 1975. - 206 с.
8. *Вознюк О.В., Оаандер Л.М.* До питання діалектики симетрії та асиметрії // Вісник ЖІТІ. № 4, 1996. - С. 33-40.
9. *Гайденко П.П.* Человек и история в свете "философии коммуникации". К. Ясперса // Человек и его бытие в современной философии. - М.: Поллит., 1978. - С. 129-131.
10. *Геодакян В.А.* Теория дифференциации полов в проблемах человека // Человек в системе наук. - М.: Наука, 1989. - С. 171-189.
11. *Донченко Е.А.* Социетальная психика. - К.: Наукова думка, 1994. - 208 с.
12. *Дюмулен Г.* История дзен-буддизма. Индия и Китай. - С-Пб.: Орис, 1994. - 337 с.
13. *Еременко А.М.* Событие бытия, событие сознания, событие текста // Человек, № 3, 1995. - С. 36-51.
14. *Идеалистическая философия XX века.* - Л.: изд. ЛГУ, 1978. - 184 с.
15. *Историография истории нового времени стран Европы и Америки.* - М.: Высш.шк., 1990. - 512 с.
16. *Казначеев В.П., Спиринов Е.А.* Космопланетарный феномен человека: проблемы комплексного исследования. Новосибирск: Наука, 1991. - 304 с.
17. *Каныгин Ю.М.* Путь ариев. - К.: Україна, 1995. - 256 с.
18. *Карташев В.А.* Система систем. Очерки общей теории и методологии. - М.: Прогресс-Академия, 1995. - 416 с.
19. *Кассиль М.А. Вико.* - М.: Мысль, 1980, - 197 с.
20. *Леві-Строс К.* Структурная антропология. - М.: Наука, 1985. - 536 с.
21. *Лейбин В.М.* "Модели мира" и образ человека. — М.: Поллит., 1982. — 256 с.
22. *Новиков Н.В.* Мираж "организованного общества". - М.МІол.лит., 1974. - 216 с.

23. Павленко В.Н. Культурно-историческое развитие психических процессов и теория поэтапного формирования умственных действий // Вопросы психологии, № 1, 1995. - С. 53-60.
24. Плеханов Г.В. Избранные философские произведения. - М.: Пол.лит., т. 1, 1956. - 572.
25. Пригожим И. От существующего к возникающему: время и комплексность в физических науках. - М.: Наука, 1985. - 327 с.
26. Психологический словарь. - М.: Педагогика, 1983. - 448 с.
27. Пучинская Л.М. Демоны правого полушария // Человек, № 1, 1996. - С. 30-38.
28. Симонов П. В. Кортико-подкорковые взаимодействия в процессе формирования эмоций 'Журнал высшей нервной деятельности, вып. 2, т. 41, 1991. - С. 211-220.
29. Современная западная философия. Словарь. - М.: Пол.лит., 1991. - 416 с.
30. Тейяр де Шарден. Феномен человека. - М.: Наука, 1987. - 240 с.
31. Топоров В.Н. О космологических источниках раннеисторических описаний // Труды по знаковым системам. - Тарту: изд. ТГУ, 1973. - С. 122-123.
32. Топоров В.Н. Первобытные представления о мире. Общий взгляд // Очерки естественнонаучных знаний о древности. - М.: Наука, 1982. - С. 8-40.
3. Урманцев Ю.А. О формах постижения бытия // Вопросы философии, № 4, 1993. - С. 89-105.
34. Философский словарь под ред. И.Т. Фролова. - М.: Пол.лит., 1987. - 592 с.
35. Философский энциклопедический словарь. - М.: Сов.энциклопед., 1983. - 840 с.
36. Чучин-Русов А.Е. Культурно-исторический процесс: форма и содержание // Вопросы философии, № 4, 1996. - С. 3-14.
37. Элиаде М. Космос и история. - М.: Прогресс, 1987. - 312 с.
38. Юнг К. Об архетипах коллективного бессознательного // Вопросы философии, № 1, 1988. - С. 133-150.
39. Fromm E. The Anatomy of Human Destructiveness. - N.Y.: Bentan Books, 1975. - 540 p.
40. Wilsom E.O. Sociobiology. - Cambridge (Mass.): Harvard Univ. Press, 1975. - 698 p.

An attempt is made to build and substantiate the basic models of social dynamics on the ground of concepts of universal paradigm of development, ideas of synergetics and function asymmetry of hemispheres of man's cerebrum. Authors analyze the problem of social dynamic in broad psychological and philosophical contexts, that enables them to widen a cognitive field of the analysis and unite the elements of far from each other areas of knowledge.

Осуществлена попытка построить и обосновать базовые модели социальной динамики на основе концепций универсальной парадигмы развития, идей синергетики и функциональной асимметрии полушарий головного мозга человека. Авторы анализируют проблему социальной динамики в широком психологическом и философском контекстах, что дает возможность расширить познавательное поле анализа и объединить элементы отделенных друг от друга областей знаний.

ВОЗНЮК Олександр Васильович - вчитель середньої школи № 3 м. Житомира.

Наукові інтереси:

- проблеми комплексного вивчення людини.

ОВАНДЕР Лев Миколайович - доктор фізико-математичних наук, професор, завідувач кафедри фізики Житомирського інженерно-технологічного інституту. Наукові інтереси:

- фізика твердого тіла.